

Не відболить: чорнобильська нота української поезії

Діалог ведуть:

кандидат філологічних наук, доцент Оксана Єременко,
аспірант Інна Гавриленко

Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка

У статті розглянуто вірші М. Сингаївського, Б. Олійника, М. Луківа, О. Кучер, що присвячені чорнобильській катастрофі. Ці поезії об'єднані спільною ідеєю — закарбувати в пам'яті нащадків славні імена приборкувачів "мирного" атому, застерегти від повторення трагічних уроків історії.

Ключові слова: техногенна катастрофа, герої-ліквідатори, ліричний герой, персоніфікація, антитеза, оксюморон.

Інна Гавриленко:

Пам'яті Олесі

Це ти, Чорнобилю, і досі тут гуляєш?!

Це ти, безстидний, душі забираєш

Людей, якими серце дорожить,

Тих, без яких так важко далі жить?!

ЧОРНОБИЛЬ... Аварія на ЧАЕС 1986-го року, що мала колосальні наслідки... ТРАГЕДІЯ, що поглинула тисячі людей... КАТАСТРОФА, від якої найбільше постраждали і земля, і народ України...

Потім рахували — кількість загиблих людей, радіаційно заражених рятувальників, утрачені гроші. Але те, що відбувається через 26 років після аварії, якось не прийнято зараховувати до гріхів чорнобильських...

У квітні 2012 року я втратила дорогу для себе людину: з подругою ми спілкувались щодня протягом двадцяти років. Молода, вродлива, розумна, смілива, перспективна, вона ще не встигла стати матір'ю — померла у тридцять літ від РАКУ. "Доля!" — подумав хтось із Олесиних рідних, близьких, знайомих. Але я певна — це наслідки чорнобильської трагедії...

Нині вже ніхто не рахує, скільки життів забрав ЧОРНОБИЛЬ за цей час... А за кордоном в українців запитують: "Як ви там живете після чорнобильського радіаційного опромінення?" ...Отак і живемо!

Оксана Єременко:

Будь-яка катастрофа, тим більше техногенна, для людини — тяжке випробування. Скільки людських доль понівечено чорнобильським вибухом? Цієї цифри не наведе жодна статистика! Хто скаже тепер, скільки ще ліквідаторів долівають по різних пристосованих і непристосованих лікарнях, скільки десятків тисяч їх уже тихо відійшли за життєвий пруг, не намиливавшись білим світом, не народивши й не виростивши дітей — своє продовження на Землі?!

Першим героям-ліквідаторам пожежі під час вибуху на Чорнобильській електростанції присвячено чимало ліричних творів. У поетичному циклі "Обпалена мужність" М. Сингаївський згадує тих, "що уміли серцем / Грізний вогонь зупинити" [3, 78]. Епіграфи до поезій, які є своєрідним коментарем тих подій, поет добирає з документальної хроніки. У знак пам'яті та щирої вдячності автор ніби карбує в народній пам'яті імена пожежників:

Я назву поіменно: Володя, Віктор, Леонід...

Закарбуйте, нащадки, полум'яні, немов смолоскипи, імена.

У вогні не згорів їх жертвний чорнобильський слід,

Ще затужить по хлопцях Земля і скорбота земна...

[3, 77].

Вони взяли на себе перший удар, перший вогонь, першими стали до бою з атомом, заступивши собою світ із посвілим житом, із цвітом калини, з луками й лісами, з ясними зорями і тихими водами...

Вірші циклу — це своєрідні "поіменні поменники." В одному з них автор розповідає про життя і подвиг Володимира Правика — лейтенанта, який годину і двадцять хвилин перебував у зоні підвищеної радіації на четвертому енергоблоці Чорнобильської АЕС. "Родом із Полісся — з Чорнобиля. 1962-го року народження. Мати — Наталя Іванівна, батько — Павло Панасович" [3, 83]. Біографія звичайна: дитсадок, дитинство, школа, навчання курсантом у пожежному училищі, захоплення електротехнікою й мотоциклами... Коли стався вибух, В. Правик, незважаючи на смертельну небезпеку, до кінця виконував свій службовий обов'язок. І земне буття скінчилося для нього в неповні двадцять чотири... Свідомо, саможертвовно віддав молоде життя, щоб зупинити "мирний" атом, тому "кожне слово і крок його / нам у спадщину заповідано" [3, 83]. Поет із батьківською любов'ю згадує юнака, для якого найвищим обов'язком були "солдатська мужність, відданість людині" [3, 83].

Загинув тоді, не дочекавшись свого первістка, й Віктор Кібенок. Улюблена приказка — "Тримайтесь, хлопці, ближче до життя!" — прозвучала з його вуст і в останні хвилини:

Син землі —

не думав, що життя його останнє,

прагнув жити і творив життя.

І таким пішов у вічність, у світання —

у вогонь, у землю —

в небуття [3, 84].

Кожен день його життя — відвага, день роботи — наснага і мужність, а творіння добра — вічна спрага. Жаль, що світ втрачає людей такої душевної зваги і духовної висоти... І тужним боєм щемить від цього серце. Тепер усе сумує за ним: "вируючий світ, земля, вода ... / небеса і дзвін тривоги ... / і затишша прип'ятського дому, / і космічні злети з космодрому" [3, 84].

У ту повну весняного буяння ніч на зруйнованому вибухом даху енергоблока працювали рядовий Андрій Половинкін і майор Леонід Телятников. Кожен із них "залишався і в смерті солдатом" [4, 85]. Заради життя на землі йшли у вогонь — плечем до плеча, серцем до серця: "Тільки б смерть зупинити — ту підступну, що атомна зветься, / Де живе все згоряє на її непомітному тлі!" [3, 85].

М. Сингаївський створює художні портрети пожежників, які ціною власного життя рятували світ від атомної біди. Зі світлою пам'яттю про них житимуть прийдешні покоління українців. Автор переконує: "... хоч гинуть хоробрі, та вічний народ!" [3, 86].

Із закликком жити, зберігаючи у пам'яті імена відважних приборкувачів атому, звертається до читачів і Б. Олійник. Ліричний герой поезії "Дорога на Чорнобиль" вірить, що по слідах переможців атомного дракона "на літописну Прип'ять" [4, 3] колись неодмінно повернуться чорнобильці і прилетять у покинуті гнізда лелеки. Рито-

ричне звертання, що водночас виступає художнім обрамленням, емоційно увиразнює елегійну настроєвість вірша:

*Ти пам'ятай, дорого, їх сліди.
За ними — чистота, така пресвітла,
Що можна бігти всій малечі світу
Босоніж, не питаючи води.
...Ти пам'ятай, дорого, їх сліди!* [4, 4].

Персоніфікована дорога — "хранительниця пам'ятних слідів" — не забуде і ганебних слідів тих, котрі "невимушено просто" [4, 4] втекли, забувши про свої чини й пости. Вони є носіями особливої радіації — тієї, що випала від розпаду душ. "Їх на останній не прости межі!" [4, 4] — наполягає поет.

Сприймаючи біль матерів і дружин загиблих, як власний, автор просить пробачити тій весні, що "понад болем тужби людської" все ж дарує світові і кохання, і "скрик новонароджень", і "відболілий усміх породіль" [4, 4].

*Ніщо не вгоїть вирваної втрати —
Нема таких на світі лікарів.
І тільки сміх наївний немовляти
Зове в життя страждених матерів...* [4, 3].

Кругообіг буття — вічний: ні вогонь, ні біль не зможуть зупинити довічні сходження життя, а горе люте — треба "миром перебути", і поховати зло "в бетон і бронь!" [4, 4].

Інна Гавриленко:

Чорнобильську тематику розробляє у циклі віршів, що увійшли до книги "Росте черешня в мамі на городі", М. Луків. Поезія "Діти Чорнобиля" написана у формі двовірша, сповненого глибокої авторської туги за майбутнє чорнобильських дітей, на долю яких випало найстрашніше випробування долі — народитися у радіаційний час. Поет майстерно послуговується антитезою, вдало добирає оксюмори:

*Пристрасні промови, мітинговий бум,
А в очах дитячих недитячий сум.
Невимовним болем погляди ячать,
На обличчях горя й фатуму печать* [2, 13].

Тоді, на першотравневій демонстрації, ніхто не знав про аварію. Ніби інтуїтивно поет передає у вірші передчуття біди, створює атмосферу пригніченості, розгубленості. Крик душі залишено на папері в останніх рядках твору. Автор ставить перед собою й перед читачем болюче, проте риторичне запитання: "Діти, наші діти, що чекає вас?" [2, 13]. Лише час, "космічний, атомний, трагічний", колись продемонструє людські помилки...

У поезії М. Луківа "Дощ у зоні Чорнобиля" теж панує відчуття тривоги-біди. Автор зображує передгрозя, але насторожують хмари...чорні (від слова "Чорнобиль"), що змушують здригнутися серцем і розумом. В уяві вимальовується картина, від якої віє холодом: лежить село — без голосу та звуку, а "вікна випромінюють розпуку", і "двері навхрест дошками забиті", і "журавлі криничні сумовиті..." [2, 12]. Радіаційний дощ несе "пустку і печаль біблійну", бо смерть, "незрима і повільна", усе навколо перетворила в якусь нереальну фантазмагорію. Стронцій знищує усе живе...

*А по ночах, трагічне і фатальне,
На землю ллється світло асторальне,
І фантастично-сіре мерехтіння*

О. Ерєменко, І. Гавриленко. Не проходящая боль: чернобыльская нота украинской поэзии

В статье рассмотрены стихотворения Н. Сингаевского, Б. Олейника, Н. Лукива, Е. Кучер, посвященные чернобыльской катастрофе. Эти поэзии объединены общей идеей — запечатлеть в памяти поколений славные имена укротителей "мирного" атома, убересть от повтора трагических уроков истории.

Ключевые слова: техногенная катастрофа, герои-ликвидаторы, лирический герой, персонификация, антитезис, оксюморон.

O. Yaremenko, I. Gavrilenko. It 'll never stop hurting: chornobyl chord of ukrainian poetry

The poems by M. Syngaivsky, B. Oliyynyk, M. Lukiv, O. Kucher dedicated to the Chornobyl catastrophe are reviewed in the article. The poetry is united by the common idea - to engrave in the memory of descendants glorious names of the tamers of "peaceful" atom and to caution from the tragic history lessons repeating.

Key words: technogenic catastrophe, heroes-liquidators, lyrical hero, personification, antithesis, oxymoron

Породжує примарливе видіння

Людей, які від наглої біди

Пішли із цього краю назавжди.

Поволі слід за ними заростає... [2, 13].

Чорнобилем зболіли душі не лише дорослих, а й дітей, які відчули на собі жагучий біль трагедії. Так, вірш "Страшна вина" є виявом дитячого осягнення вселюдської біди. Написаний п'ятнадцятирічною школяркою Оленою Кучер у час, коли вибухнув Чорнобиль, він був оприлюднений на сторінках газети "Літературна Україна" лише у 2002 р. Не змогла загоїтись дитяча рана, що боліла авторці усе подальше життя. Бажання поділитись тяжкою тугою і пам'яттю привело вже дорослу Олену до редакції газети.

Поезія, написана юнкою, вражає глибиною змісту й довершеністю техніки віршування. Дитяче бачення прекрасної весни змінюється зовсім не дитячими висновками — роздумами над чорнобильською катастрофою. Страшно повірити: у дитячу свідомість проникли страх, біль втрати й розлуки, що затьмарили сміх і радість, сонце і спів солов'їв, розвіяли мрії та впевненість у майбутньому... Маленькі діти із дорослими думками-болями... Хіба не досить хоча б цього факту, аби замислитися над тим, як живемо і що залишаємо у спадок наступним поколінням?!

...Нема ні ради, ні розради,

Застигла Прип'ять серед трав.

Питають діти: хто нас зрадив?

Хто в нас здоров'я-щастя вкрав? [1, 1].

Проте на крик дитячої душі відповідь — лише мовчання, бо "вчені-фізики німі" [1, 1]. Залишається, як пише авторка, тільки зростати і жити у стані вічного афекту — душевного хвилювання, повсякденної тривоги, спогадми про фатальний вибух. А запитання: "Хто ж за цю атомну війну / Коли і як, і чим спокутує / Перед дітьми страшну вину?" — і понині залишається відкритим.

Оксана Єременко:

Розповіді нащадкам про Чорнобиль — засмутити. Але у смутку оживає вдячність і пам'ять, тому вони повинні знати про гірку зорю Полин. Знати, аби більше не повторити трагічного уроку Клію, бо, як стверджував П. Загребельний, "історією можна не тільки втішатися, в історії треба ще й вчитися."

Інна Гавриленко:

У доступній формі я намагалася розказати про чорнобильську аварію своєму чотирирічному синочку. "Добре, що Чорнобиль не в Україні!" — вигукнув він. У відповідь довелось із сумом заперечити: "Ні, Зірочко, в Україні... На жаль!..." То ж дякуємо, схиляємо голови, пам'ятаємо, сумуємо, бережимо й застерігаємо!

Література

1. Кучер О. Страшна вина / О. Кучер // Літературна Україна. — 2002. — 25 квітня. — С. 1.
2. Луків М. Росте черешня в мамі на городі: Вірші та поема / М. Луків. — К.: Б-ка журналу "Дніпро", 1994. — 175 с.
3. Мужність і біль Чорнобиля: Повесть-хроніка. Поєми. Вірші / М. Сом, Д. Павличко, М. Сингаївський та ін. — К.: Молодь, 1988. — 144 с.
4. Олійник Б. Щоб ми лишилися в пам'яті століть / Б. Олійник // Вітчизна. — 1987. — № 1. — С. 3—4.